

КОМУ ЧЕРВОНІТИ ЗА ЧЕРВОНУ КНИГУ?

В.М. Грищенко

Канівський природний заповідник

Рецензія на:

Червона книга України. Тваринний світ. Київ: Глобалконсалтинг, 2009. 600 с.

За радянських часів школярі, яких на уроках літератури допікали вивченням так званої “партійної лірики” відомих поетів, склали нехитрого віршика:

А Тичина пише вірші,
Та все гірші, та все гірші.

Саме ці слова спали на думку, коли наприкінці 2009 року нарешті з’явилося багатостраждальне третє видання Червоної книги України, “простимульоване” судовим рішенням.

Втім, про все по порядку.

Третє видання, як і попереднє, вийшло двома томами, які присвячені рослинам і тваринам. Про ботанічний том нехай пишуть ботаніки, а я ж зосереджусь на зоологічному.

До третього видання Червоної книги України занесено 542 види тварин. Кількість їх істотно збільшилася. У першому виданні (1980) було 85 видів тварин, у другому (1994) – 382. Втім, це залежить не тільки від реального стану тваринного світу, а й від підходів – які види включати, які – ні. Тому самі цифри ще мало про що говорять. До третього видання все-таки занесено цілий ряд видів, які були об’єктами мисливства та рибальства, чому був значний спротив.

Побудова видових нарисів традиційна: українська й латинська назви, малюнок або фотографія (до речі, незрозуміло, чому для одних груп використані малюнки, для інших – фотографії), таксономічна належність, природоохоронний статус виду, ареал виду та його поширення в Україні, чисельність і причини її зміни, особливості біології та наукове значення, морфологічні ознаки, режим збереження популяцій та заходи з охорони, розмноження та розведення у спеціально створених умовах, господарське та комерційне значення, основні джерела інформації, картосхема поширення.

Як безумовний плюс слід вважати те, що в третьому виданні Червоної книги України (на відміну від двох попередніх) нарешті вказані автори не тільки видових нарисів, а й ілюстрацій. У нас чомусь вважається цілком достатнім просто перелічити їх наприкінці книги, хоча фотографія чи малюнок такі ж твори і об’єкти авторського права, як і текст. Нікому ж не прийде в голову наводити список на останній сторінці авторів статей збірника чи журналу. Західні видавництва відносяться до цього більш відповідально. Наприклад, Lунх Edicions вказує авторів кожної фотографії навіть на рекламних буклетах.

Червона книга була розміщена на сайті Мінприроди України у вигляді двох PDF-файлів. Кожен бажаючий

міг вільно їх скопіювати. Таким чином тираж Червоної книги стає практично необмеженим, і це добре, тому що паперовий варіант, безумовно, швидко стане бібліографічною рідкістю.

На жаль, негативу набирається значно більше, ніж позитиву. Було чимало претензій до перших двох видань, але третє перевершило їх обох разом узятих.

Питань є багато – і до чиновників Мінприроди України, які все це організували – 5 років товкли воду в ступі, а потім погнали, як на пожежу; і до видавництва, яке виконало свою частку роботи, м’яко кажучи, недбало; і до комісії з питань Червоної книги; і до авторів окремих видових нарисів.

Почну з загального. Головна біда нашої Червоної книги в тому, що чиновники зробили її красивою іграшкою. Товстий фоліант у гарній палітурці з золотим тисненням добре виглядає на книжковій полиці будь-якого кабінету. І інтер’єр прикрашає, і зразу видно, що господар кабінету не чужий інтересам охорони природи, чи то пак “екології”. А от що під палітуркою – мало кого цікавить. Та воно, зрештою, й мало на що впливає. Основне, що потрібно для практичної охорони природи від Червоної книги – список видів з відповідними охоронними категоріями. Все інше – антураж. Давайте дивитися на речі тверезо. Кольорові картинки фахівцям не потрібні. Вони добре знають, як виглядає той чи інший вид, а хто не знає – шукатиме його у визначнику, а не в Червоній книзі. На одному малюнку чи фото, зрештою, все одно неможливо відобразити всі вікові зміни, статевий диморфізм, кольорові морфи і т.д. Фрагментарні відомості по екології та морфології, рекомендації по охороні, викладені телеграфним стилем, мало що дають. При потребі все необхідне і в деталях можна знайти у фаховій літературі. Певний інтерес могли б становити конкретні дані по чисельності та поширенню, але через велику кількість помилок та неточностей їх навряд чи варто використовувати без перевірки. Що маємо “в сухому залишку”? Правильно – список видів. То може й варто цим обмежитися? Не видавати Червону книгу саме як *книгу*, все одно ми хронічно неспроможні зробити це вчасно і якісно, а публікувати Червоний список видів, що потребують особливої охорони. Його можна поновлювати раз на десять років, як того вимагає закон. І тут уже не спрацюють відмовки чиновників про брак коштів для видання, бо затрати копійчані – список можна надрукувати скромною брошуурою, виставити його на сайті Мінприроди. А гроші краще пустити на роботу

комісії, щоб цей список видів був більш обґрунтованим. А далі, як буде бажання і можливість, вже видавати книгу чималим тиражем для масового читача, розцяцьковану як завжди.

Саме таким шляхом пішла міжнародна спільнота. Вже давно немає Міжнародної Червоної книги, з якої все починалося, є Червоний список МСОП. Останнім часом він узагалі існує у вигляді загальнодоступної бази даних*. Так само є Європейський Червоний список. Червоний список України також міг би існувати у вигляді електронної бази даних. Причому якщо сам список видів повинен змінюватися періодично, то базу даних можна було б поповнювати інформацією постійно – свіжі дані про поширення та чисельність, екологію виду, нові публікації і т.п.

Там же, де видають Червоні книги, у цих книгах є що почитати. Візьміть, наприклад, Червону книгу Польщі (Polska czerwona księga..., 1992). Але можна й не ходити далеко за прикладами. Чернівецькі зоологи видали вже два випуски Червоної книги Буковини (Хлус та ін., 2002; Скільський та ін., 2007). У ній нариси містять *вичерпну* характеристику видів у регіоні. Така книга самодостатня. У ній можна знайти якщо не всю, то майже всю потрібну інформацію і повну бібліографію. Все, що можна зрозуміти, взявши в руки Червону книгу України (будь-яке з видань) – треба шукати додаткові джерела інформації. Причому шукати самотужки, тому що списки літератури складені дуже поверхнево.

Що стосується видавництва “Глобалконсалтинг”, то воно не може зарахувати Червону книгу України до своїх досягнень. Якість друку залишає бажати кращого. Причому ботанічний том хоч виданий на пристойному папері, а в зоологічному він геть тоненький, просвічуються сусідні сторінки.

Хоч на останній сторінці книги вказані аж два літературні редактори, результатів їх роботи я, хоч убий, не бачу. У тексті, який пройшов літературне редагування, не повинно бути таких перлів:

“*Зустрічається нечасто, відомі поодинокі особини*” (с. 103);

“*багато дерев не доживають свого природнього віку*” (с. 114);

“*...у високотрав’ї польових культур*” (с. 421);

“*Заборона чинник непокою виводкових і гібернаційних колоній*” (с. 514);

“*Зустрічається поодинокими та системними колоніями*” (с. 519);

“*За сезон самка може 2–3 рази на рік народжувати 7–8 малят*” (с. 532);

“*зараз реальну чисельність виду дуже складно уявити*” (с. 550) і т.п.

До цього слід додати чималу кількість граматичних помилок і опечаток, неузгодженість слів у реченнях, досить недбалу верстку тексту. Чимало проблем і з ілюстраціями. На все це можна було б не звертати уваги десь у збірнику регіональної конференції, але до видання рангу національної Червоної книги хотілось би бачити більш відповідальне відношення.

А чого варті систематичні “новації”? Скорпіон і сольпуга чомусь потрапили до ракоподібних.

Взагалі відчувається, що коректура або зовсім не вчитувалась, або робилося це поспіхом.

Знову бачимо непослідовність при віднесенні видів до охоронних категорій. Так, тетерук віднесений до зникаючих видів, хоча лише для Житомирської області наводиться чисельність у 3426 особин (с. 439), а от чорний лелека – лише рідкісний, хоча загальна чисельність по Україні оцінюється в 400–450 пар (с. 405). І польовий лунь – лише рідкісний при оцінці чисельності взагалі в 10–20 пар (с. 420). Ще цікавіше стає, коли порівняти категорії у третьому і другому виданнях. Той же польовий лунь у 1994 р. був зникаючим видом. Що, за ці 15 років ситуація значно покращилася, і вид опинився поза загрозою? Нічого подібного.

Все це, вибачайте, пахне повним волонтаризмом. Зрештою, для чого взагалі вигадувати щось своє й недолаге, коли є загальновізнана міжнародна система категорій і критеріїв (IUCN Red List..., 2001), яка адаптована для використання на регіональному рівні (Gärdenfors et al., 2001; Guidelines..., 2003)?

Втім, можна довго сперечатися про включення до Червоної книги тих чи інших видів, про віднесення їх до певних категорій, але все це втрачає будь-який сенс на фоні того, що до третього видання Червоної книги України гамузом включені всі види кажанів. Все це нагадує бурхливу діяльність нашого вельмишановного парламенту, який може приймати важливі закони в інтересах вузького кола лобістів, не зважаючи на негативні наслідки для суспільства в цілому. І ці негативні наслідки в даному випадку помітні “неозброєним оком”. Включення до Червоної книги відносно звичайних видів девальвує поняття виду, занесеного до Червоної книги, і дискредитує саму її ідею. Червона книга була важлива для вибору пріоритетів при розробці природоохоронних заходів. Все. Про пріоритети можна забути. Зараз мало не кожен не надто молодий ліс може претендувати на особливий охоронний статус завдяки наявності тих же кажанів. Тобто, аргументувати необхідність створення заказника в лісі тим, що там живе щось “червонокнижне”, стане важче, бо воно є в будь-якому лісі. Прекрасний привід для лісівників та місцевої влади відмахуватись від пропозицій природоохоронців.

І як виконати рекомендацію по охороні звичайного нетопиря: “заборона господарських робіт у місцях поселення виводкових колоній з травня до вересня”? Особливо, якщо врахувати, що він “селиться в населених пунктах і прилеглих ділянках, у парках і лісах” (с. 508). Хтось заборонить господарську діяльність і турбування нетопирів у міському парку? Чи, може, яку-небудь стару будівлю не пустять на злам тільки тому, що на горіщі оселились пізні кажани?

У 1990 р. Верховна Рада тоді ще Української РСР прийняла Постанову “Про невідкладні заходи щодо захисту громадян України від наслідків Чорнобильської катастрофи”, якою всю територію України було оголошено зоною екологічного лиха. Про це зараз хто-небудь пам’ятає, крім істориків? Може, в ініціаторів такого “глобального” підходу були й добрі наміри, тільки це нічого

* <http://www.iucnredlist.org>

не дало ні для охорони природи, ні для покращення життя людей, а от саме поняття “зона екологічного лиха” на тривалий час втратило будь-який сенс. Бо коли й територія навколо аварійного чорнобильського реактора, і шламосховище якого-небудь ГЗК, і карпатський праліс, і дядківський город отримують однаковий статус, то реально користі від того статусу – нуль. Це лише декларація. Саме до такої пустої декларації можна звести й “червонокнижний” статус виду.

Не знаю як кому, а мені словосполучення “звичайний вид” у Червоній книзі виглядає недоречним. Якщо вже включати їх, то треба було б запозичити з Червоного списку МСОП і відповідні категорії – Near Threatened (тобто вид, наближений до тих, що знаходяться під загрозою) та Least Concern (найменшої турботи). Це види, що знаходяться поза загрозою (Not Threatened). Саме статус Least Concern у руді вечірниці, пізнього кажана, звичайного нетопири і багатьох інших видів кажанів*, які успішно “залетіли” до нового видання Червоної книги України. Але точно таку ж категорію мають у Червоному списку МСОП великий і малий яструби, очеретяний лунь, крижень, сіра чапля, білий лелека, грак і ще багато інших зовсім звичайних у нас видів, яким ніщо не загрожує. І навіть великий баклан, що швидко розселяється по всій Європі. Чому б і їх не занести до Червоної книги України? Взагалі апелювання до того, що вид занесений у Червоний список МСОП, без указання категорії просто некоректне. Занесено туди багато чого, і далеко не все знаходиться під загрозою.

При підготовці третього видання точилися палкі суперечки про доцільність включення до Червоної книги вовка, лося, російського осетра. Але якщо так піде далі, через деякий час до неї можна буде спокійно заносити будь-який вид, хоч хатню мишу. Ми просто привчимо людей, що на “червонокнижний” статус виду можна не зважати, це просто забаганка науковців. Захотіли – включили, захотіли – виключили. Як борсука.

Як кажуть, із цього місця детальніше. Наприкінці Червоної книги наведений перелік видів, які числилися у другому виданні та не включені до третього. Про причини цього – жодного слова. А вони ж можуть бути різними. Вид міг зникнути остаточно. Він міг відновити свою чисельність і вже не перебуває під загрозою. Причому, якщо це відбулося завдяки вжитим заходам охорони, цим не гріх і похвалитися. А міг відповідний вид бути включеним у попереднє видання просто помилково. Але кому хочеться визнавати помилки?

Тексти видових нарисів, як і в попередніх виданнях, містять мізер інформації. До певної міри вони нагадують дещо епатажний жанр літературної творчості, який з’явився останнім часом – романи й повісті в SMS-ках. Такий же рваний і непослідовний стиль викладення матеріалу. Причому окремі SMS-ки можуть бути не тільки логічно не пов’язані, а й взагалі суперечити одна одній. Як виглядає, наприклад, таке: “Причини зміни чисельності: є підстави вважати, що після припинення активного промислу в 1966 р. запас виду збільшився” (с. 548). То тут мова йде про причини? І що таке “запас виду”?

Ще приклад: “Причини зміни чисельності: непокоєння у сховищах, зменшення кількості придатних сховищ” (с. 501). А де було сказано, що чисельність взагалі змінюється і в який бік? Перелічені фактори *можуть* привести до скорочення чисельності, але зовсім не обов’язково. Багато видів пристосувалися до антропогенних змін середовища, і чисельність їх зараз зростає – чорний лелека, орлан-білохвіст, сірий журавель. Як взагалі говорити про причини зміни чисельності для видів, для яких невідома ні чисельність, ні її динаміка? Яка логіка в твердженні: “Причини зміни чисельності: деградація місць гніздування через вирубування лісів, меліорація лісових угідь у смузї Лісостепу, фактор непокою” для виду, чисельність якого *зросла*? Та ще й одразу після згадки про тенденцію до зростання (с. 405).

При аналізі стану видів чи окремих популяцій прийнято розглядати перш за все основні лімітуючі фактори або загрози. У видових же нарисах Червоної книги України чомусь нав’язливо йдеться про причини зміни чисельності. Навіть, якщо це аж ніяк “не тримається купи”. Чомусь апіорі вважається, що чисельність видів, занесених до Червоної книги, може тільки зменшуватись. Але ж вид може бути рідкісним або вразливим і при цьому мати стабільну чисельність, може вона й взагалі зростати. У таких випадках SMS-ки виглядають доволі абсурдно. Ось конкретний приклад: “Протягом двох останніх десятиліть чисельність виду в Україні збільшилася від дуже рідкісного до нечисленного, місцями звичайного виду урбанізованих ландшафтів [літературний стиль викладу – окрема тема, не буду повторюватись – В.Г.]. ... Причини зміни чисельності: основною загрозою для збереження популяції може бути комплекс антропогенних факторів, що включає руйнування місць поселення...” (с. 510). Але ж у даному разі знову говориться не про причини зміни чисельності (тобто її зростання, що до речі було б теж важливо проаналізувати), а про фактори, які можуть привести до її зменшення, що зовсім не одне й те ж. При цьому для частини видів розділи по чисельності побудовані більш логічно – чисельність і динаміка окремо, фактори загрози – окремо. Правда, у багатьох випадках про лімітуючі фактори нема взагалі ні слова, хоча важливість цієї інформації важко переоцінити. Не можна було все це якось уніфікувати й привести до спільного знаменника?

Карти поширення мають численні помилки й неточності, інформація може бути дуже неповною. Наприклад, для малого крячка (с. 461) на всьому Дніпрі й притоках вказані лише два місця гніздування у Київській і Черкаській областях, хоча він гніздиться не тільки в багатьох інших місцях на Дніпрі, колонії є й на Десні та Сеймі. Так само “гола” карта для совки (с. 465), хоч вона зустрічається на гніздуванні аж до Центральної України. У південних областях це взагалі досить звичайний вид. Чорний шуліка гніздиться по всій українській заплаві Сейму, чисельність становить десятки пар (див., наприклад, Грищенко та ін., 2001). При цьому на картохемі стоїть лише одна точка десь у районі Путивля. Якою мірою така карта характеризує поширення? Деякі карти взагалі суперечать тексту. Наприклад, для алжирської жабоп’явки – “ареал охоплює пд. частину Криму”, при

* <http://www.iucnredlist.org/apps/redlist/>

цьому точки стоять у пониззях Дністра, Дніпра й Південного Бугу (с. 17). Бранхіпус Шаффера – зустрічається в Бахчисарайському районі Криму, точка ж стоїть у Чернігівській області (с. 27). Для потайної трохети зазначено: “В Україні зареєстровано у заплаві Дністра”, при цьому точки нових знахідок стоять також у дельті Дунаю і на південному березі Криму (с. 22).

Деякі видові нариси викликають, м’яко кажучи, подив. Є такий вид багатоніжок – *Leptoiulus semenkevitchi*. Він був описаний Г. Ломандером у 1928 р. за зборами в лісах біля Києва, з того часу цю тварину ніхто й ніде не знаходив. Лише у 2006 р. О.В. Кос’яненко (2008) виявила лептоюлюса у вільховому лісі біля Золотоноші. Згадка про публікацію О.В. Кос’яненко є в джерелах інформації нарису, але в списку літератури вона відсутня, нема й точки на карті (с. 58). На даний час відома єдина в світі популяція цієї багатоніжки, тому віднесення її до категорії просто рідкісних видів навряд чи можна вважати обґрунтованим. З описом поширення – “Лісостеп України” – також не можна погодитися, бо за всю історію є лише дві знахідки у Придніпров’ї. Це ще не весь Лісостеп. І не можна ж сказати, що багатоніжки в Україні зовсім не вивчені. Як захід по охороні наведена шаблонна загальна фраза: “Збереження біотопів”, хоча рекомендація тут може бути чітка і конкретна: створення заказника в ур. Діброва на південно-східних околицях Золотоноші, тобто в місці знахідки виду. Ну чому написання цього нарису не можна було доручити людині, яка працювала з даним видом? Питання є й до малюнку. На ньому зображена аж ніяк не багатоніжка чорно-коричневого забарвлення з чорною поздовжньою лінією на спині, про що говориться в тексті.

На жаль, таких прикладів можна навести чимало.

Деякі видові нариси просто переписані майже повністю з попереднього видання Червоної книги. За 15 років не знайшлося нової інформації?

У видових нарисах бракує багатьох важливих відомостей, зате можна зустріти те, чому в Червоній книзі зовсім не місце. Чого варта, наприклад, така інформація: “У деяких країнах на чорному ринку ціна 1 особини, залежно від рідкісності підвиду та форми, може досягати 5–40 євро” (аполлон, с. 144); “За кордоном 1 особина гарного гатунку оцінюється серед колекціонерів у 3–5 євро” (бражник мертва голова, с. 168). То треба було б узагалі в додатку навести прейскурант чорного ринку – і на метеликів, і на соколів. Книга мала б шалений комерційний успіх.

Вистачає в нарисах і застарілої та недостовірної інформації. Наприклад, дивує твердження, що про розмноження та розведення у спеціально створених умовах сірого журавля “відомостей немає” (с. 442). І це при тому, що сірі журавлі утримуються та розмножуються і в “Асканії-Новій”, і в розпліднику Окського заповідника, і в багатьох інших розплідниках та зоопарках (Зубко, Семенов, 1997; Кашенцева, Роздина, 2002; Кашенцева, 2007 та ін.). Не зрозуміло, на чому ґрунтується теза про те, що чисельність гоголя на зимівлі в Україні не перевищує 5 тис. особин і продовжує зменшуватись (с. 413). На Дніпрі нижче Канівської ГЕС чисельність зимуючих гоголів після 2000 р. значно зросла (Грищенко та ін., 2004).

У січні 2009 р. на трьох ділянках від Канева до Кременчуга було обліковано 940 особин (Гаврилюк та ін., 2009). У січні 2006 р. в околицях Києва зареєстровано майже 3 тис. гоголів (Костюшин, Полуда, 2007). Ще кілька сотень птахів зимує щороку нижче греблі Дніпродзержинської ГЕС (Бредбьер, 2007). Тобто, згаданих 5 тис. гоголів можна нарахувати тільки на середньому Дніпрі. На півдні України чисельність цього виду на зимівлі в окремі роки може перевищувати 10 тис. особин (Андрющенко і др., 2006). І.М. Горбань (2004) ще за 1980–1990-ті рр. оцінював чисельність гоголя на зимівлі в Україні у 10–15 тис. особин і відмічав тенденцію до її швидкого зростання.

Список літератури також потребує редакторських рук. В одних випадках вказані всі автори цитованих робіт, незалежно від їх кількості, в інших – лише перших три, а для деяких – взагалі тільки один. Можна знайти “та ін.” і після п’яти авторів. Прізвище одного й того ж автора може бути написано по-різному. Назви видань не уніфіковані. Роботи з одного журналу можуть бути приписані іншому. Чимало процитованих джерел взагалі відсутні у списку літератури.

Література

- Андрющенко Ю.А., Черничко І.І., Кинда В.В. і др. Результати першого більшого учета зимуючих птахів в зональних ландшафтах юга України. // Бранта. - 2006. - Вип. 9. - С. 123-149.
- Бредбьер П. Результати спостережень околородних птахів у плотины Дніпродзержинської ГЕС // Птахи степового Придніпров’я: минуле, сучасне, майбутнє. - Дніпропетровськ, 2007. - С. 125-133.
- Гаврилюк М.Н., Домашевський С.В., Грищенко В.М., Ілюха О.В., Борисенко М.М., Яблоновська-Грищенко Є.Д. Зимівля водоплавних та навколородних птахів у 2008-2009 роках в районі Кременчуцького водосховища // Вісн. Черкаського ун-ту. - Сер. Біол. науки. - 2009. - Вип. 156. - С. 15-20.
- Горбань І.М. Оцінка чисельності зимуючих птахів України // Облік птахів: підходи, методики, результати. Житомир, 2004. - С. 93-99.
- Грищенко В.М., Гаврилюк М.Н., Яблоновська-Грищенко Є.Д. Зимівля водоплавних та навколородних птахів на Дніпрі в районі Канівського заповідника у 1998-2004 рр. // Запов. справа в Україні. - 2004. - Т. 10, вип. 1-2. - С. 62-65.
- Грищенко В.М., Яблоновська-Грищенко Є.Д., Негода В.В., Пруденко О.Д. До орнітофауни Українського Посейм’я. // Беркут. - 2001. - Т. 10, вип. 1. - С. 20-25.
- Зубко В.Н., Семенов Н.Н. Журавлі в Асканії-Новій. // Запов. справа в Україні. - 1997. - Т. 3, вип. 2. - С. 60-64.
- Кашенцева Т.А. Разведение журавлей в питомнике редких видов журавлей Окского заповедника в 2006 г. // Информационный бюллетень / Рабочая группа по журавлеобразным. - № 10. - С. 45-47.
- Кашенцева Т.А., Роздина О.И. Вольерное разведение журавлей. // Журавли Евразии (распределение, численность, биология). - М., 2002. - С. 271-277.
- Костюшин В.М., Полуда А.М. Учеты водно-болотных птиц на Днепре в районе Киева зимой 2005/2006 гг. // Беркут. - 2007. - Т. 16, вып. 2. - С. 275-276.
- Косьяненко Е.В. Новая находка *Leptoiulus semenkevitchi* (*Diplopoda, Julida, Julidae*) в Украине. // Вестн. зоол. - 2008. - Т. 42, вып. 5. С. 426.
- Скільський І.В., Хлус Л.М., Череватов В.Ф., Смірнов Н.А., Чередарик М.І., Худий О.І., Мелешук Л.І. Червона книга Буковини. Тваринний світ. - Чернівці: ДрукАрт, 2007. - Т. 2. - Ч. 1. - 260 с.
- Хлус Л.М., Чередарик М.І., Скільський І.В., Череватов В.Ф. “Червона книга” Буковини. Тваринний світ. - Чернівці: Золоті литаври, 2002. - Т. 1. - 144 с.
- Червона книга Української РСР. Київ: Наукова думка, 1980. - 504 с.

Червона книга України. Тваринний світ. Київ: Укр. енциклопедія, 1994. - 464 с.
Gärdenfors U., Hilton-Taylor C., Mace G., Rodriguez J.P. The application of IUCN Red List Criteria at regional levels. Conservation Biology. 2001. - Vol. 15. - P. 1206-1212.
IUCN Red List Categories and Criteria: Version 3.1 / IUCN Species

Survival Commission. Gland, Cambridge: IUCN, 2001. - 30 p.
Guidelines for Application of IUCN Red List Criteria at Regional Levels: Version 3.0. / IUCN Species Survival Commission. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK, 2003. 26 p.
Polska czerwona księga zwierząt. Warszawa: Państwowe Wyd. Rolnicze i Leśne, 1992. 352 s.

СЛОВЕСНИЙ ТУМАН НАД ШАЦЬКИМ ПООЗЕР'ЯМ

М.В. Химин

Національний природний парк "Прип'ять-Стохід"

Рецензія на:

Шацьке поозер'я: характеристика абіотичних і біотичних компонентів екосистем / За ред. Й.В. Царика. Львів: ЄвроСвіт, 2008. 216 с.

Питання, викладені у цьому виданні (на с. 216 воно назване науковим виданням і монографією), надзвичайно актуальні і мають важливе значення для розвитку досліджень у Шацькому поозер'ї або Шацькому національному природному парку (далі – ШНПП). З огляду на важливість застосування нових підходів у вивченні природних комплексів, зокрема установ природно-заповідного фонду, мета рецензії полягає у необхідності вдосконалення, збалансування і узагальнення викладення інформації у майбутніх виданнях. Зважитися на рецензію було непросто, бо більшість авторів знаю особисто і маю з ними добрі стосунки, проте, виявлені недоліки, а надто плагіат, змусили взятися за це. Рецензуванням майже не виділялися орфографічні та технічні помилки, непоодинокі помилки у побудові речень, русизми (анотація на с. 2 краще написана англійською мовою).

Загалом, у виданні є кілька суттєвих недоліків та грубих непорозумінь.

1) Відсутність чітких меж досліджуваної території Шацького поозер'я у текстовій частині та картографічного матеріалу (в преамбулі видання сказано про "...територію ШНПП та суміжні території"; у більшості ж розділів вказується лише територія ШНПП) створює проблему з визначенням реальної території досліджень та неоднорідності викладення матеріалу за територіальними ознаками; до того ж, цілому ряді розділів та висновках авторами у деяких випадках некоректно подається інформація та робляться висновки, які логічно повинні стосуватися лише досліджуваної території, але у деяких випадках вони відносяться до Західного Полісся, Полісся загалом, або й інших регіонів України. Можливо, окремі автори вважають їх "суміжними територіями"?

2) Невизначеність – в межах одного розділу, підрозділу та навіть одного речення – у назві західної частини Українського Полісся: "Західне Полісся", "Волинське Полісся", "Західноукраїнське Полісся".

3) Відсутність структуризації видання у відповідності до його назви (наприклад, доцільно було виділити такі основні розділи: вступ, абіотичні компоненти з виділенням підрозділів, біотичні компоненти з виділенням підрозділів, висновки) та класифікації екосистем досліджуваної території.

4) Відсутність розділу (підрозділу) про дуже важливий біотичний компонент – флору, яка з невідомих причин не аналізується (видовий склад, таксономічне багатство, раритетна компонента тощо), хоча такі дані наводяться у всіх Літописах природи ШНПП, а характеристика рослинності наводиться у підрозділі "1.3. Ґрунти і рослинність" і подається у довільній, і аж ніяк не в науковій, формі, без класифікації рослинності, та ще й із помилками.

5) Відсутність узгодженості між авторами щодо наукових назв біологічних видів; лише у номенклатурі савців вказані їх скорочені повні наукові назви – тобто після наукової біномної назви виду прізвища авторів, які описали вид (без зазначення року опису, або загальноновживані скорочення їх прізвищ), у інших розділах і підрозділах – неповні наукові назви – тобто лише біномні наукові назви виду, а інколи – лише українські назви виду або роду без латинських, що неприпустиме у наукових виданнях.

6) Латинські назви після українських назв, для одного і того ж виду тварин або рослин, дублюються на різних сторінках, і навіть на одній сторінці (наприклад: *тетерук* – на с. 177, абзац 1, рядок 9, останній абзац, 5 рядок; с. 178, абзац 1, рядок 3, абзац 2, рядок 3, тощо).

7) Список літератури поданий некоректно (відсутність алфавітного переліку вказує на небажання авторів систематизувати усю літературу), як наслідок утруднення користування ним, навіть серед авторів, про що свідчить, зокрема, дублювання окремих літературних джерел, які до того, ще й подаються у різній інтерпретації (№ 204, с. 213 і № 222, с. 214), посилання на номери літературних джерел, які не мають нічого спільного з тематикою, або навіть на такі, що вийшли друком задовго до появи питань, які аналізуються, як і до появи міжнародних конвенцій тощо (див. нижче); допущено помилки в наведенні літературних джерел (наприклад, написано "Природа Волинської області. – К., – 1975. – 135 с.", в той час як правильно – Природа Волинської області / Під ред. Геренчука К.І. – Львів: Вид-во видавничого об'єднання "Вища школа" при ЛДУ, 1975. – 146 с.).

8) У списку літератури відсутнє посилання на Літописи природи ШНПП (всього за час функціонування ШНПП випущено 20 томів (Літописи..., 1988–2009), мож-